

PEDAGOGIK KUZATUV MUSIQIY QOBILIYATLARINI ANIQLASHNING SAMARALI USULI

Raxmonqulova Guliza Faxriddin qizi

Chirchiq Davlat pedagogika universiteti San'atshunoslik fakulteti,

Musiqiy ta'lim yo'nalishi, 3-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda **pedagogik kuzatuv**ning o'rni va uning samaradorligi yoritiladi. O'quvchilarning musiqaga bo'lgan qiziqishi, eshitish qobiliyati, ritmni his qilish va ijodiy ifoda imkoniyatlari aynan kuzatuv orqali aniqlanishi mumkinligi ta'kidlanadi. Pedagogik kuzatuv jarayonida bolaning xatti-harakatlari, musiqiy faoliyatdagi ishtiroki va emotsional reaksiyalari tahlil qilinadi. Kuzatuvning tizimli va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi musiqiy qobiliyatlarni erta bosqichda aniqlash va rivojlantirish imkonini beradi. Maqolada shuningdek, kuzatuv asosida baholash mezonlari va samarali metodik yondashuvlar ham tavsiflab berilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogik kuzatuv, musiqiy qobiliyat, bolalar rivojlanishi, ritm his qilish, eshitish qobiliyati, musiqiy eshituv, emotsional ifoda, kuzatuv metodikasi, musiqiy tarbiya, didaktik yondashuv, musiqiy faoliyat, qobiliyatni aniqlash, pedagogik jarayon, musiqaga qiziqish, musiqiy savodxonlik, baholash mezonlari

Musiqiy qobiliyatlarni erta aniqlash va ularni to'g'ri yo'naltirish bolalar tarbiyasida muhim ahamiyatga ega. Har bir bola tabiatan turli qobiliyatlar bilan dunyoga keladi, shu jumladan musiqiy qobiliyat ham bolaning shaxsiy rivojlanishida alohida o'rin tutadi. Musiqiy iste'dod, ayniqsa, erta yoshda o'z ifodasini topadi va uni aniqlashda **pedagogik kuzatuv** asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Pedagogik kuzatuv — bu bolalarning tabiiy sharoitdagi faoliyatini, xatti-harakatlarini, emotsional javoblarini tahlil qilish orqali ma'lumot to'plash usulidir. Musiqa darslarida o'quvchilarning kuylash, ritmni his qilish, asboblarda chalish, musiqiy tinglash va ijodiy ifodalanish jarayonlarida namoyon bo'ladigan xususiyatlari

kuzatiladi. Bu kuzatuvlar orqali o'qituvchi bola qaysi musiqiy faoliyat turiga moyil ekanini aniqlashi mumkin.

Kuzatuvning samarali bo'lishi uchun u quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi zarur:

- **Rejalilik:** Har bir darsda maqsadli kuzatuv mezonlari belgilanadi.
- **Tizimlilik:** Kuzatuv muntazam va ketma-ket olib boriladi.
- **Obyektivlik:** Shaxsiy fikr emas, balki faktlar asosida xulosa qilinadi.
- **Individuallik:** Har bir bolaning o'ziga xos rivojlanish darajasi inobatga olinadi.

Musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda quyidagi elementlarga e'tibor berish zarur:

- **Ritmni his qilish:** bolaning ritmik harakatlarga muvofiq javob berishi.
- **Musiqiy eshituv:** tovushlar balandligini, ohangini farqlash qobiliyati.
- **Emotsional ifoda:** musiqiy asarga hissiy javob bera olishi.
- **Ijodkorlik:** yangi kuy, harakat yoki ritmik shakllarni yaratish istagi.

Shu jihatdan pedagogik kuzatuv nafaqat bola qobiliyatini baholash, balki uni rivojlantirish uchun zarur metodlarni tanlashga ham imkon beradi. Misol uchun, ritmga yaxshi javob beruvchi bolalar bilan qo'shimcha ritmik mashg'ulotlar tashkil etish, musiqiy eshituv kuchli bo'lganlarga esa asboblarda chalish mashg'ulotlari taklif qilinadi. Pedagogik kuzatuv asosida olingan ma'lumotlar musiqiy ta'lim jarayonini rejalashtirish va diferensial yondashuvni qo'llash imkonini beradi. Har bir bolaning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda mashg'ulotlar mazmuni, metodlari va topshiriqlar tanlanadi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshiradi va bolalarda musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, kuzatuv natijalari o'quvchilar musiqiy savodxonligining shakllanish darajasini baholash, ularning ilg'or yoki ortda qolayotgan jihatlarini aniqlash, shunga muvofiq tuzatish ishlari olib borish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Amaliyotda kuzatuv natijalarini yozma qayd etish, pedagogik kuzatuv varaqalari, jurnal yoki individual kartalar orqali rasmiylashtirish tavsiya etiladi. Bu hujjatlar asosida bola rivojlanishining dinamikasi kuzatiladi va nazorat qilinadi. Natijada, musiqiy qobiliyatlarni aniqlash faqatgina baholash bilan chegaralanmaydi, balki rivojlantirish uchun aniq yo'nalishlarni belgilashga xizmat

qiladi. Maqolada keltirilgan nazariy va amaliy yondashuvlar musiqiy tarbiyada pedagogik kuzatuvning ahamiyatini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

O'qituvchilarning kuzatuvchanligi, kasbiy bilim va tajribasi musiqiy qobiliyatlarni aniqlash jarayonida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu sababli, pedagoglar uchun kuzatuv metodikasini o'rganish va amaliyotda to'g'ri qo'llash muhim sanaladi. Pedagogik kuzatuv musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda boshqa diagnostik usullar bilan uyg'un holda qo'llanganda yanada samarali natijalar beradi. Masalan, suhbat, test, ijodiy topshiriqlar, musiqiy eshituv sinovlari bilan birgalikda kuzatuvni olib borish bola haqida to'laqonli ma'lumotga ega bo'lish imkonini yaratadi. Ayniqsa, o'quvchilarning musiqaga nisbatan shaxsiy munosabati, ularning musiqiy faoliyatda o'zini qanday tutishi, tashabbus ko'rsatish darajasi, ijodiy yondashuvi va guruh bilan ishlashdagi holati kuzatuv orqali aniqlanadi. Shuningdek, bunday kuzatuv o'qituvchiga musiqiy mashg'ulotlarni yanada mazmunli, qiziqarli va samarali tashkil etish yo'llarini belgilab beradi. Hozirgi kunda musiqiy ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ustuvor yo'nalish sifatida e'tirof etilar ekan, pedagogik kuzatuv bu yondashuvni amalda tatbiq etishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Zero, har bir bola o'ziga xos iqtidor va imkoniyatlarga ega bo'lib, ular faqatgina e'tiborli, bilimli va kuzatuvchan pedagoglar tomonidan aniqlanadi hamda to'g'ri rivojlantiriladi. Shu sababli musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda pedagogik kuzatuvga jiddiy e'tibor qaratish, uni izchil va ilmiy asosda olib borish zarur hisoblanadi.

Bu usul o'qituvchidan yuksak kasbiy tayyorgarlik, bolaning individual xususiyatlariga e'tiborli bo'lish, musiqiy faoliyat jarayonini to'g'ri rejalashtirish va baholash ko'nikmalarini talab etadi. Pedagogik kuzatuv orqali aniqlangan musiqiy qobiliyatlar asosida bolalar bilan individual ishlash, ularning kuchli jihatlarini rivojlantirish hamda zaif tomonlarini qo'llab-quvvatlash mumkin bo'ladi. Bu esa musiqiy tarbiya samaradorligini oshiradi, bolalarda musiqaga bo'lgan ijobiy munosabat va estetik didning shakllanishiga xizmat qiladi. Musiqiy ta'lim jarayonida kuzatuv asosida aniqlangan natijalar asosida o'quvchilarning iqtidorini to'g'ri yo'naltirish, ularni ijtimoiy va madaniy hayotga faol jalb etish imkoniyati yaratiladi. Shu boisdan ham, pedagogik kuzatuvni ilmiy asosda olib borish, uni metodik jihatdan boyitish va amaliyotda keng tatbiq etish muhim ilmiy-amaliy vazifa sifatida qaralishi lozim.

Pedagogik kuzatuv jarayonini yanada takomillashtirish uchun zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan ham foydalanish maqsadga muvofiqdir. Masalan, audio va video yozuvlar orqali bolalarning musiqiy faoliyatdagi ishtirokini qayd etish, ularni keyinchalik tahlil qilish orqali aniqlik va obyektivlikni ta'minlash mumkin. Shuningdek, musiqiy qobiliyatlarni baholashda interaktiv dasturlar, mobil ilovalar yoki raqamli diagnostika vositalaridan foydalanish kuzatuv jarayonini samaraliroq qiladi. Bu yondashuv nafaqat o'qituvchining ishini yengillashtiradi, balki bolalarning qiziqishini oshirib, ularni faol musiqiy faoliyatga jalb etadi. Pedagogik kuzatuv asosida yig'ilgan ma'lumotlar bola musiqiy rivojlanishining individual xaritasini tuzishda, ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishda va psixologik-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Natijada, musiqiy tarbiya jarayoni har tomonlama puxta rejalashtirilgan, bolalarning ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirilgan, shaxsiy yondashuvga asoslangan bo'ladi. Shu jihatdan qaralganda, pedagogik kuzatuv musiqiy qobiliyatlarni aniqlash, baholash va rivojlantirishda ilmiy asoslangan, amaliyotda ishonchli va samarali vosita sifatida alohida o'rin egallaydi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv natijalarini tizimli ravishda hujjatlashtirib borish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun maxsus kuzatuv jadvallari, o'quvchining individual rivojlanish kartasi, musiqiy faoliyatdagi ishtirokini aks ettiruvchi diagnostik varaqalar yuritiladi. Bu hujjatlar orqali nafaqat bolaning hozirgi darajasi, balki uning rivojlanish dinamikasi, ilgari surilayotgan yutuqlari va qiyinchilik tug'dirayotgan jihatlari aniq ko'zga tashlanadi. Ana shundagina musiqiy tarbiyada differensial yondashuvni to'liq amalga oshirish mumkin bo'ladi. Har bir bolaning qobiliyati, ehtiyoji va o'ziga xos jihatlarni chuqur anglash, ularni individual yo'nalishlar asosida rivojlantirish musiqiy ta'limning asosiy maqsadlaridan biridir. Bu esa, o'z navbatida, musiqiy madaniyatli, estetik jihatdan yetuk, o'zini ifoda eta oladigan ijodiy shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu boisdan, pedagogik kuzatuv faqatgina dastlabki baholash vositasi emas, balki butun ta'lim-tarbiya jarayonining uzviy qismi sifatida qaralishi lozim. U musiqiy ta'limning ilmiylik, uzluksizlik va samaradorlik tamoyillariga mos holda olib borilishi zarur. Kelgusida pedagogik kuzatuvning musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishdagi roli yanada chuqur o'rganilishi, tajribalar asosida boyitilishi va amaliyotda keng tatbiq etilishi ta'lim sifatini oshirishda muhim omil bo'lib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik kuzatuv musiqiy qobiliyatlarni aniqlash va rivojlantirishda samarali, tabiiy va ilmiy asoslangan usul hisoblanadi. Bu usul o'quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur o'rganish, ularning musiqiy faoliyatdagi qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, ularga mos ta'lim-tarbiya yo'nalishini belgilash imkonini beradi. Kuzatuv o'qituvchidan kuzatuvchanlik, obyektivlik, tizimlilik va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni talab qiladi. Musiqiy darslarda bolalarning ritm, ohang, eshituv, emotsional ifoda va ijodkorlik darajasi pedagogik kuzatuv orqali samarali baholanadi. Ushbu jarayon musiqiy ta'limda differensial yondashuvni ta'minlab, har bir o'quvchi uchun individual rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Shuningdek, kuzatuv natijalari musiqiy ta'limning samaradorligini oshirish, iste'dodli bolalarni erta aniqlash va qo'llab-quvvatlash, musiqiy madaniyatli ijodiy shaxsni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli, pedagogik kuzatuv musiqiy qobiliyatlarni aniqlashda asosiy vosita sifatida doimo takomillashtirib borilishi va amaliyotda keng qo'llanilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O.Fayzieva boshqalar.«O'zbekistan maktablarida musiqiy nafosat tarbiyasini tashkil etish buyicha metodik qo'llanma». - T.: «Navoiy azot» nashriyoti, 1992 y.
2. G.M.Sharipova. «Boshlang'ich sinflarda musiqa o'qitish uchun metodik qo'llanma». -T.: RTM nashriyoti, 2001 yil.
3. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati fani bo'yicha sinf dasturi. (1-7 sinflar). – T., 1998.
4. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Musiqa, tasviriy san'at, jismoniy tarbiya. - T., 1999.
5. CHARACTERISTICS OF KHOREZM DOSTON ART T. Ismailov; "Экономика и социум" №3(82) 2021 www.iupr.ru
6. "DEVELOPMENT OF VARIETY ART IN CHILDREN'S MUSIC AND ART SCHOOLS" T. Ismailov; "Образование и наука в XXI веке" (ISSN 2658-7998) №А3-20210329-77 29.03.2021.